

**UCHWAŁA NR LIX/490/2022
RADY MIASTA KRAŚNIK**

z dnia 29 grudnia 2022 r.

w sprawie przyjęcia Czteroletniego programu opieki nad zabytkami dla Miasta Kraśnik na lata 2022-2025

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 559 z późn. zm.), w związku z art. 87 ust. 3 oraz ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U z 2022 r poz 840 z późn. zm.) Rada Miasta Kraśnik uchwała:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji Czteroletni program opieki nad zabytkami dla Miasta Kraśnik na lata 2022-2025, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Kraśnik.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

Przewodnicząca Rady Miasta
Kraśnik

Dorota Posytniak

Załącznik do uchwały Nr LIX/490/2022
Rady Miasta Kraśnik
z dnia 29 grudnia 2022 r.

MIASTO KRAŚNIK

CZTEROLETNI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA KRAŚNIK na lata 2022-2025

Opracował:
Jacek Studziński

Lublin 2022

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 - 4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu
5. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy
 - 5.1. Zarys historii obszaru gminy
 - 5.2. Zabytki nieruchome
 - 5.3. Zabytki ruchome
 - 5.4. Zabytki archeologiczne
 - 5.5. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych
 - 5.6. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
 - 5.7. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
 - 5.8. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń
7. Założenia programowe
 - 7.1. Priorytety programu opieki
 - 7.2. Kierunki działań programu opieki
 - 7.3. Zadania programu opieki
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

1. WSTĘP

Przedmiotem niniejszego opracowania jest kolejna – trzecia - propozycja programowa będąca podstawą do objęcia opieką zabytki znajdujące się na obszarze administracyjnym miasta Kraśnik. W dotychczasowej praktyce *Program Opieki nad Zabytkami* stanowił planowe rozwinięcie założeń przyjętych w dokumencie *Strategia Rozwoju Miasta Kraśnik* oraz zamierzeń właścicieli obiektów zabytkowych, których działalność, między innymi edukacyjna bądź informacyjna powiązano z ochroną dziedzictwa kulturowego. Jednak w obecnej sytuacji (*SRMK* przestała obowiązywać z końcem 2020 r.) to założenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami winny stanowić wytyczne kierunków działań podejmowanych przez władze miasta, mających na celu szeroko pojętą ochronę dziedzictwa kulturowego. W swych założeniach Gminny Program Opieki nad Zabytkami wskazuje kierunek podejmowanych przez burmistrza i radę działań, mających na celu szeroko pojętą ochronę dziedzictwa kulturowego. Głównym celem Programu jest zdiagnozowanie aktualnego stanu zachowania zabytków i określenie zadań, które winny być realizowane w kolejnym czteroletnim cyklu, przy uwzględnieniu planów i możliwości organizacyjno - finansowych właścicieli zabytków. Program określa stan pożądaný, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami na terenie miasta; wskazując potrzebne do wykonania zadania, podpowiadając przy tym sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń ochronnych, organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych oraz promocyjnych.

Zgodnie z przyjętymi założeniami w ustawach i programach wyższego szczebla, celem programu jest także dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie miasta Kraśnik, tutejszego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Niezwykle ważne jest także, aby poprawa ta dokonywała się przy aktywnym współdziałaniu mieszkańców, w różnych formach ich życiowej aktywności, zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz samorządowych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie opieki oraz jej stymulowanie, tworzenie i wspieranie inicjatyw z tym związanych.

Poprzedni Program Opieki nad Zabytkami przypadający na lata 2018-2021 zakładał przyjęcie zakrojonych na szeroką skalę działań związanych z rewaloryzacją zabytkowych obiektów na terenie Miasta, które jednak nie zostały w pełni zrealizowane, z uwagi na pandemię COVID-19.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną w kwestii ochrony zabytków w Polsce jest *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dn. 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2022 r., poz. 840, z późn. zmianami), która wprowadziła i sprecyzowała pojęcia - ochrony i opieki nad zabytkami.

Zgodnie z w/w ustawą - ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku;
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W ustawie zostały zdefiniowane obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków burmistrza należą w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy (w której powinny być ujęte: zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 22);
- sporządzanie (na okres 4 lat) Programu Opieki nad Zabytkami (art. 87); uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych

planów zagospodarowania przestrzennego (art. 18 i 19), który to program służy celom określonym w Ustawie (wymienionym w kolejnym rozdziale niniejszego opracowania). Po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, program przyjmuje Rada Miasta, następnie jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu burmistrz sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie miejskiej.

Zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym do zakresu działania samorządu gminnego należy wykonywanie zadań publicznych o charakterze lokalnym w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność, nie zastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów (art. 2 i 6). W szczególności zadania własne obejmują sprawy min.: ładu przestrzennego, gospodarki terenami i ochrony środowiska, kultury, zieleni komunalnej i zadrzewień, cmentarzy komunalnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW i OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W trakcie sporządzaniu niniejszego Programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla miasta Kraśnik wykorzystano m.in.:

akty prawne:

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zmianami),
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2021 r. poz. 741. ze zmianami),
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r., poz. 774, z póź. zmianami),
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 142, z póź. zmianami),
- Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz.U. z 2017 r., poz. 681 z póź. zmianami.),
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2018 r., poz. 450 z póź. zmianami),
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2018 r., poz. 799),

- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2018 r., poz. 121, z póź. zmianami),
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2018 r. poz. 720 z póź. zmianami),
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2017., poz. 1332, z póź. zmianami),
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 862, z póź. zmianami)
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1875, z póź. zmianami)
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2018 r., poz. 574, z póź. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.09.2019 zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886).

We wspomnianym Rozporządzeniu wprowadzono nowy wzór karty adresowej Gminnej Ewidencji Zabytków oraz szczegółowo została omówiona forma jej sporządzania oraz tryb włączania i wyłączenia z GEZ. Zmiany przedstawiono w § 14, 15, 17 i 18.

akty prawa miejscowego i dokumenty strategiczne miasta Kraśnik:

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Kraśnik, zatwierdzony uchwałą Nr LVI/345/2014 Rady Miejskiej w Kraśniku z dnia 4.08.2014 r. ze zmianą Nr XLVII/488/2017 z dn. 30 listopada 2017 r., która rozszerzyła ochronę zabytków o obiekty wpisane do GEZ oraz zespół murowanych koszar przy ul. Nowej. Powyższy Plan w pełnym zakresie obowiązuje jedynie dla części – Kwiatkowice. W pozostałej części został uchylony wyrokiem WSA w Lublinie (Dziennik Urzędowy woj. Lubelskiego z dn. 09.05.2018 poz. Nr 2280).
- Strategia Rozwoju miasta Kraśnik na lata 2012-20 - wygasła

- Lokalny Program Rewitalizacji dla miasta Kraśnik na lata 2017-2023, uchwała nr XXXIX/359/2017 Rady Miasta Kraśnik z dnia 10 maja 2017 r. (obecnie w trakcie aktualizacji).

dokumenty programowe wojewódzkie:

- Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie Lubelskim na lata 2019-2022, uchwała nr IX/160/15 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 2 września 2019 r.,
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego, przyjęty uchwałą nr XI/162/15 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r., opracowany przez Zarząd Województwa Lubelskiego:
- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r. przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa Lubelskiego Nr XXIV/406/21 z dnia 29 marca 2021 r.
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2021-2027 (na etapie konsultacji).
- Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej 2014-2020 (wygasł).

krajowe dokumenty programowe z zakresu dóbr kultury:

- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki Nad Zabytkami 2019-2023 (przyjęty przez Radę Ministrów - uchwała nr 82 z dn. 13 sierpnia 2019), opracowany przez specjalny zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby;
- Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Kultury na lata 2004-2020.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

We wspomnianej Ustawie z 23 lipca 2003 r. szczególnie mocno zaakcentowano zasadę, iż opracowanie programu opieki nad zabytkami ma na celu:

1. Włączenie zagadnień ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Rozpatrywanie kwestii uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1. Według stanu na marzec 2022 r. obowiązuje opracowany przez Zespół Rady Ochrony Zabytków, powołany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2023*, przyjęty uchwałą nr 82/2019. Przyjęte są w nim podstawowe założenia programowe ukierunkowane na wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego. Znaczna część zaakcentowanych celów i kierunków działań winna być uwzględniona w lokalnych programach opieki nad zabytkami, szczególnie w kwestiach: integracji ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego, krajobrazu oraz stosownych zasad zagospodarowania przestrzennego, promocji dziedzictwa kulturowego, wzmocnienia jego roli w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości. W odniesieniu do samorządów oznacza to m.in. *zwiększenie zaangażowania, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków*. Z powyższymi działaniami m.in. wiążą się:

- szkolenia dla pracowników jednostek samorządu terytorialnego i pracowników służb konserwatorskich, m. in. w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym;
- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego;
- podniesienie bezpieczeństwa zabytków przez współpracę z właściwymi służbami jak Policja; kampanię społeczno-edukacyjną w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami;

- powołanie Centrum Architektury Drewnianej, którego podstawowym celem będzie dostarczanie wiedzy dotyczącej zasad konserwacji zabytków drewnianych właścicielom, opiekunom a rzemieślnikom zaangażowanym w opiekę nad tego rodzaju obiektami;

2. Nadal obowiązują *Założenia Narodowej Strategii Kultury na lata 2004-2013* będące uzupełnieniem *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020* (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004–2020). Zgodnie z podstawowymi założeniami NSK zasadniczym celem strategii winno być działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, dlatego też przyjęto następujące priorytety:

- Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe (zmierzające do materialnej poprawy stanu zabytków), ich adaptacja i rewitalizacja oraz zwiększenie dostępności dla nich mieszkańców, turystów i inwestorów.
- Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Podstawą do jego sformułowania jest uznanie sfery dziedzictwa za niezbędny warunek rozwoju i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

4.2. Ustalenia dla Gminy Kraśnik zawarte w dokumentach strategicznych, planistycznych (wojewódzkich i lokalnych) dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego.

I. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego.

Nadal obowiązuje *PZPWL* z 2015 r., w którym strategia rozwoju i kierunki polityki przestrzennej województwa lubelskiego zostały połączone z działaniami na rzecz rozwoju kultury i ochrony walorów przyrodniczo - krajobrazowych regionu. We wspomnianym dokumencie Kraśnik jest wymieniany wielokrotnie, jednak przede wszystkim w kontekście problemów komunikacyjnych, rewaloryzacji zdegradowanego środowiska wodnego, wzmacnianiu roli miasta jako ośrodka regionalnego. W interesującej nas kwestii środowiska kulturowego wskazano Kraśnik jako ośrodek posiadający znaczny potencjał rozwoju w tym kierunku (s. 77), który należy poddać rewaloryzacji i rewitalizacji (s. 78). Ponadto podkreślono możliwości rozwoju turystyki w oparciu o istniejące zasoby zabytkowe, usytuowanie na szlakach komunikacyjnych (s. 93) oraz Szlak Chasydzki (s. 95). W zakończeniu opracowania wspomniano usytuowanie miasta w ramach Obszaru Chronionego Krajobrazu (s. 199).

II. *Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.*

W powyższym dokumencie odnotowano szlak Pamiątek Kultury Żydowskiej, na którym ważne miejsce zajmuje Kraśnik (s. 28). Natomiast na zintegrowanej Liście przedsięwzięć do realizacji celów strategii rozwoju woj. lubelskiego nie odnotowano projektów związanych z Kraśnikiem. W dalszej części opracowania wśród priorytetów rozwoju województwa wskazano ochronę i pomnażanie dziedzictwa kulturowego oraz wykorzystanie go dla harmonijnego rozwoju społecznego. Dodatkowo w częściach poświęconych turystyce oraz ochronie dziedzictwa kulturowego strategia podkreślono potrzebę:

1. ochrony krajobrazu kulturowego głównych ośrodków turystycznych,
2. umacniania publicznego charakteru zadań samorządów w dziedzinie kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie zapewnienie systemowych warunków ich finansowania,
3. wykorzystywania dziedzictwa kulturowego regionu jako elementu wzbogacania rynku pracy (promocja zewnętrzna),
4. stworzenia sprawnego systemu finansowania rewaloryzacji zabytków,

III. *Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast Województwa Lubelskiego*

W kontekście dziedzictwa kulturowego w programie podkreślono zabytkowe walory Kraśnika, jako ponadlokalnego ośrodka, położonego na historycznych szlakach handlowych. Ponadto jako cenny element krajobrazu kulturowego odnotowano panoramę widokową ze wzgórza cmentarnego na Kraśnik Fabryczny.

Wskazano również położenie w paśmie podwyższonej aktywności drogowej jako niezwykle istotny atut, a jednocześnie podkreślono zagrożenie jakim jest brak obwodnicy (częściowo nieaktualne).

Zaakcentowano także inne walory czyli historyczny układ urbanistyczny Kraśnika w obrębie d. obwarowań miejskich ze wzgórzem zamkowym i kościołem szpitalnym wraz ze skalą zabudowy i sylwetą miasta oraz kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP z klasztorem jako historyczny symbol miasta.

Mając na uwadze wysoką wartość zabytkową wymienionych elementów, władze Miasta ubiegając się o dofinansowanie, zgłosiły do wspomnianego programu szereg zadań inwestycyjnych dotyczących:

- Strefy społecznej: kontynuacji rewitalizacji starej części miasta w strefie ochrony konserwatorskiej, rewitalizacji doliny rzeki Wyznicy w rejonie Śródmieścia,
- Strefa gospodarcza: wytyczenie szlaku turystycznego po Śródmieściu i renowacja

obiektów atrakcyjnych turystycznie (synagogi, budownictwo sakralne rzym.-katolickie, muzeum regionalne, muzeum pułkowe, mury obronne), pomoc finansowa dla renowacji w zabudowie historycznej w celu pobudzenia usług gastronomicznych i hotelarskich.

IV. Strategia Rozwoju Miasta Kraśnik na lata 2012-2020

Pomimo, iż Strategia Rozwoju Miasta Kraśnik wygasła z końcem 2020 r., warto jednak podkreślić jej podstawowe założenia, które zostały przeniesione do nadal obowiązujących strategicznych dokumentów, pełniących istotną rolę w kształtowaniu oblicza miasta. We wspomnianym opracowaniu wskazano ochronę dziedzictwa kulturowego jako jeden z głównych celów (Cel 5.3.1 – cele operacyjne).

Dążąc do zapewnienia właściwej ochrony substancji zabytkowej podzielono Kraśnik na 3 strefy ochrony konserwatorskiej (s. 12-13):

- SOK 1 obejmująca Stare Miasto w granicach wpisu układu urbanistycznego do Rejestru Zabytków oraz jego poszerzenie ku południowemu-zachodowi – do granic historycznych

- SOK 2 zespół dawnych koszar przy ul. Urzędowskiej

- SOK 3 – socrealistyczne założenie urbanistyczne Kraśnika Fabrycznego

W strategii odniesiono się także do kwestii dotyczącej turystyki, jednak główny akcent stawiając na Zalew Kraśnicki (s. 28), natomiast w mniejszym stopniu na turystykę opartą na walorach krajobrazowych i zabytkach. Podkreślono wartość zespołu kościelno- klasztornego, ze szczególnym uwzględnieniem wystroju wnętrza świątyni oraz kościoła św. Ducha oraz modrzewiowego szpitala, synagog (s. 49-52). Położono nacisk na ich słabe wykorzystanie ze względu na brak miejsc noclegowych zarówno o wysokim standardzie jak typowo turystycznym.

Jako mocną stroną rozwoju miasta w aspekcie turystyki wymieniano bogactwo dziedzictwa kulturowego, a jako słabą stroną jego stan zachowania.

Cele operacyjne (s. 85-87):

Rewitalizacja najstarszej części miasta znajdującej się w strefie SOK 1, która będzie możliwa po wybudowaniu obwodnicy i wyprowadzeniu ruchu z rynku (3.1.).

Założenia projektu:

- Renowację elewacji kamienic z zachowaniem ich historycznego charakteru
- Stworzenie ścieżki historyczno - edukacyjnej
- Modernizacja uliczek z zachowaniem ich historycznego charakteru z tworzeniem historycznego układu ulic zgodnie z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego

- Uzupełnienie brakującej zabudowy i likwidacja dysonansów architektonicznych istniejących budynków w stosunku do istniejącej zabudowy (sic)
- Udostępnienie podziemnych korytarzy dla zwiedzających

Cel projektu:

- Wzrost ruchu turystycznego w mieście
- Poprawa estetyki reprezentatywnej części miasta
- Ochrona dziedzictwa kulturowego

Korzyści projektu:

- Zwiększenie atrakcyjności miasta dla turystów
- Ochrona dziedzictwa kulturowego
- Poprawa estetyki zabytkowej części miasta
- Poprawa warunków mieszkaniowych mieszkańców zabytkowych kamienic
- Poprawa warunków lokalowych przedsiębiorców, których punkty handlowe są usytuowane w Rynku
- Stworzenie nowych powierzchni użytkowych dla przedsiębiorców
- Zatrudnienie osób w nowo otwartych punktach handlowych
- Stworzenie miejsc parkingowych dla osób niepełnosprawnych

Ochrona socrealistycznego charakteru zabudowy części Fabrycznej Kraśnika - strefa

SOK 2 (3.1.2)

Cel projektu:

- Wzrost ruchu turystycznego w mieście
- Poprawa estetyki tej części miasta

Korzyści projektu:

- Zwiększenie atrakcyjności miasta dla turystów
- Ukazanie historycznego wyglądu miasta
- Poprawa estetyki budynków i ukazanie ich historycznego wyglądu
- Poprawa warunków życiowych mieszkańców
- Poprawa warunków lokalowych przedsiębiorców
- Stworzenie nowych powierzchni użytkowych dla przedsiębiorców
- Zatrudnienie osób w nowo otwartych punktach handlowych
- Ograniczenie kosztów energii
- Korzyści ekologiczne
- Ułatwienie dostępu do budynków osobom niepełnosprawnym

Odslonięcie wzgórza zamkowego w Kraśniku

Cel projektu:

- Poprawa stanu technicznego obiektów zabytkowych

Korzyści projektu:

- Zwiększenie atrakcyjności miasta dla turystów
- Poprawa wartości zabytkowej obiektu i estetyki miejsca
- Stworzenie miejsc wypoczynku
- Uporządkowanie zieleni

V. Lokalny Program Rewitalizacji dla Miasta Kraśnik na lata 2017-2023

Powyższy dokument w szeroko pojętym zakresie analizuje środowisko kulturowe znajdujące się na obszarze miasta, które według autorów powinno być poddane rewitalizacji (s. 75-75) w oparciu o obiekty wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków, strefy ochrony konserwatorskiej wskazane wcześniej w zapisach MPZP oraz pochodnych opracowaniach (m.in. *Strategii Rozwoju Miasta Kraśnik na lata 2012-2020*)- *SOK 1, SOK 2 i SOK 3*.

W ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji zaproponowano przeznaczenie znacznych środków na kwestie związane ze środowiskiem kulturowym:

1. Przebudowę zespołu budynków przy ul. Kościuszki 26 obejmującą - generalny remont budynków, termomodernizacja, nowe zagospodarowanie przestrzeni wewnętrznych oraz terenu zewnętrznego nowe wyposażenie budynku koszt – zrealizowaną w l. 2019-2021

2. Odnowienie rynku Starego Miasta - nowego serca Kraśnika – obejmująca – przebudowę płyty rynku, nowe elementy małej architektury, przebudowę oświetlenia, montaż monitoringu, wprowadzenie nowej zieleni na rynku oraz ulicach przyległych, m.in.: ul. Narutowicza, ul. Kościuszki – w znacznej części zrealizowany.

3. Remont skarpy i ogrodzenia przy Kościele Rektoralnym pw. Św. Ducha obejmująca – uporządkowanie roślinności na skarpie, wykonanie palisady z pali żelbetowych wzmacniających skarpe, wykonanie żelbetowych wzmocnień muru pomiędzy filarami oraz nasadzenie zieleni – projekt zrealizowany

4. Wielokulturowe centrum Kraśnika – rewitalizacja kompleksu synagogałnego w Kraśniku na cele kultury obejmująca: kompleksowy remont kapitalny (naprawa główna) w znacznym stopniu zrealizowany.

5. Prace konserwatorskie, restauratorskie i budowlane dawnego zespołu klasztorowego oo. Kanoników regularnych w Kraśniku – niemal w całości zrealizowane.

VI. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Woj. Lubelskim na lata 2019-2022

W powyższym dokumencie, mającym uzupełniający charakter w stosunku do innych aktów planowania wojewódzkiego, miasto Kraśnik jest przywoływane wielokrotnie, m.in. jako jeden z najstarszych ośrodków miejskich na terenie Lubelszczyzny (s. 31, 32). Kraśnik Fabryczny odnotowano jako przykład wyjątkowo ciekawych rozwiązań planistycznych okresu dwudziestolecia międzywojennego (s. 32). Ponadto wymieniono najcenniejsze zabytki na terenie miasta: gotycki kościół kanoników regularnych (s. 35) i jego wyjątkowo cenne wyposażenie (s. 58), dwie synagogi (s. 39), relikty wałów ziemnych oraz wieży „Baba” (s. 45). W części poświęconej nekropoliom odnotowano cmentarz wojenny przy ul. Lipowej (s. 52) Wzmiankowano także działalność Muzeum Regionalnego (s. 54), znaczne nasycenie cennymi zabytkami archeologicznymi (s. 62).

W podsumowaniu Programu wskazano dwa cele strategiczne:

- Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno – gospodarczego regionu
- Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno – ekonomiczny. Realizacja wymienionych celów będzie następowała w oparciu o cztery cele operacyjne i związane z nimi działania.

5. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW ORAZ ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

5.1. Zarys historii obszaru miasta

Genezy powstania Kraśnika należy poszukiwać w usytuowaniu na niezwykle ważnym trakcie handlowym prowadzącym z Rusi i Litwy do Wielkopolski, krzyżującym się tu z lokalnymi drogami. Dogodne warunki terenowe (położenie na wyniesieniu terenu i przepływająca rzeka Wyżnica) sprzyjały lokalizacji w tym miejscu komory celnej i osady, a w konsekwencji tego obronnego zamku królewskiego.

Kraśnik własność królewską był zapewne do roku 1377, gdy król Ludwik Węgierski nadał go braciom Dymitrowi i Iwanowi Gorajskim, jakkolwiek przypuszcza się, że fakt ten miał miejsce znacznie wcześniej, gdyż królewski dokument był zapewne potwierdzeniem wcześniejszego niedatowanego, przywileju wystawionego przez Kazimierza Wielkiego.

Gorajscy, a właściwie Dymitr, gdyż to jemu przypadł Kraśnik w wyniku działań rodzinnych, wyjednali u króla pozwolenie na lokację miasta na prawie magdeburskim, co niewątpliwie stanowiło bodziec do jego szybszego rozwoju. W wyniku lokacji miasto uzyskało uporządkowaną strukturę urbanistyczną z prostokątnym rynkiem, regularnie rozmierzonymi blokami przyrynkowymi i siecią ulic. Całość otoczono obwałowaniami wzniesionymi z inicjatywy Jana z Rabsztyna Tęczyńskiego w l. 60 XV w.

Tęczyńscy, którzy posiadali Kraśnik od pocz. XV w. do poł. XVI w. w znaczący sposób wpłynęli na oblicze miasta, gdyż nie tylko jak wyżej wspomniano uczynili je obronnym, ale także ufundowali budowę kościoła parafialnego, do którego sprowadzili w 1469 r. kanoników regularnych oraz wybudowali nieistniejący drewniany kościół szpitalny pw. św. Ducha w 1531 r. Ponadto uzyskali od kolejnych władców szereg cennych przywilejów związanych z nadaniem jarmarków i targów oraz dotyczących czasowego zwolnienia z różnego typu opłat. Prerogatywy te miały istotny wpływ na koniunkturę gospodarczą Kraśnika, gdyż dzięki temu miasto rozwijało się dynamicznie o czym przekonują wszelkiego typu wskaźniki (wzrost liczby mieszkańców, domostw, rzemieślników chętnie tu osiedlających się, kupców czy też wysokość zebranych podatków).

W tym okresie, pomimo oficjalnych zakazów do Kraśnika coraz liczniej przybywali Żydzi z zamiarem osiedlania się, co także korzystnie wpłynęło na rozwój miasta, gdyż ich działalność w sferze handlu znacznie rozszerzała rynki zbytu dla wyrobów tutejszych rzemieślników.

Opisując dzieje Kraśnika nie można zapomnieć o roli jaką w historii kulturowej miasta odegrali kanonicy regularni, która w tej kwestii jest nie do przecenienia. Zgodnie z regułą zakonną kanonicy główny nacisk kładli na rozwój intelektualny, dzięki czemu zgromadzili w bibliotece klasztornej bardzo liczny zasób książek i rękopisów, który pomimo kolejnych grabieży stale wzrastał.

Po śmierci ostatniego z Tęczyńskich – Jana Baptysty w 1563 r. dobra kraśnickie przeszły na własność Śluckich, a następnie Radziwiłłów, którzy sprzedali je w 1604 r. Janowi Zamoyskiemu. Zamoyski w tym samym roku włączył miasto do Ordynacji, co zaważyło na dalszych losach kraśnickiego zamku, który stopniowo przestawał pełnić rolę siedziby właścicieli jak i obronną. Również najważniejsze decyzje gospodarcze podejmowano w centrum Ordynacji tj. Zamościu.

Połowa XVII w. i związane z tym wydarzenia dziejowe czyli wojny czasu Potopu mocno zachwiały ekonomicznymi podstawami miasta. Rabunki kolejnych najeźdźców, zniszczenia, kontrybucje i ogólne zubożenie ludności znacznie zahamowały rozwój Kraśnika. Druga połowa XVII w. to okres pewnej stagnacji, której władze Ordynacji próbowały zaradzić czasowo zwalnając mieszczan z podatków lub przyznając im ulgi. Działanie te przyniosły efekty, gdyż Kraśnik nie wyludnił się, a pośród mieszkańców nadal znajdowało się wielu rzemieślników i kupców. Następne stulecie było jednak równie niekorzystne dla miasta jak i druga połowa poprzedniego. Tym razem przyczyną były liczne pożary pustoszące miasto, z których największy miał miejsce w 1734 r., spłonęło wówczas blisko 80 domów i kościół Matki Boskiej Loretańskiej. Kryzys ekonomiczny osiągnął jednak nie tylko Kraśnik, ale także większość miast ówczesnej Rzeczypospolitej, którego negatywne skutki przeciągnęły się na XIX w. Ponownie jednak fakt znajdowania się w strukturach Ordynacji złagodził negatywne skutki gospodarcze. Miasto niestety ominęły pozytywne efekty rewolucji przemysłowej jaka dotarła z pewnym opóźnieniem do dóbr Zamoyskich. Nie powstały tu żadne większe manufaktury, poza fabryką sukna, nadal dominowały niewielkie zakłady przemysłowe i handel, ale już na lokalną skalę.

W 1878 r. miasto utraciło prawa miejskie, co niejako przypieczętowało jego upadek. Pewne symptomy ożywienia gospodarczego przyniósł XX w., gdy powstał nowy młyn, wytwórnia wapna, zakłady powroźnicze, a kolejne firmy w następnym dziesięcioleciu. Znaczącym bodźcem sprzyjającym przyspieszeniu gospodarczym miasta było doprowadzenie w 1915 r. do Kraśnika linii kolejowej, co jednak wymierne efekty przyniosło dopiero po 1918 r.

Dzięki tak sprzyjającym okolicznościom w 1918 r. Kraśnik odzyskał prawa miejskie. Najważniejszym wydarzeniem okresu międzywojennego było włączenie miasta do

Centralnego Okręgu Przemysłowego, które miało przynieść znaczące uprzemysłowienie Kraśnika. Z rozległych planów powstał jedynie w 1938 r. w lesie Budzyń zakład mający produkować amunicję oraz osiedle mieszkaniowe dla robotników i kadry zarządzającej oraz budynki użyteczności publicznej. Realizację projektów przerwał wybuch II wojny światowej.

Po II wojnie światowej szybko rozrastające się osiedle uzyskało w 1954 r. prawa miejskie, natomiast w roku 1975 oba miasta zostały połączone w jeden organizm administracyjny.

5.2. Zabytki nieruchome

Urbanistyka i ruralistyka:

Na terenie Kraśnika zachowały się dwa zabytkowe układy urbanistyczne – średniowieczny, wytyczony zgodnie z zasadami prawa magdeburskiego oraz modernistyczny z końca l. 30 XX w. uzupełniony w fazie socrealizmu.

Starszy z dwóch wyżej wymienionych układów powstał zapewne w oparciu o przedlokacyjny trakt handlowy funkcjonujący już w XIII w. oraz osadę związaną z komorą celną. Jego pozostałościami są: przecinająca ukośnie rynek - ul. Kościuszki oraz konieczność nieregularnego rozplanowania płyty rynku, będąca wynikiem dostosowania się do zastanych uwarunkowań, tzn. przedlokacyjnej osady.

Te elementy stanowiły zasadniczy zrąb rozplanowania miasta zgodnego z zasadami prawa magdeburskiego, który prawdopodobnie wykształcił się w 4 ćw. XIV w. Jednak adaptacja do istniejącej sytuacji wymusiła szereg odstępstw od zwykle rygorystycznie przestrzeganych przepisów. Zmianie uległ nie tylko kształt płyty rynku, ale także wprowadzono zróżnicowaną głębokość bloków przyrynkowych, a ponadto z naroży rynku wyprowadzone tylko pojedyncze ulice, a nie jak zwykle - pary. Na podstawie przekazów źródłowych możemy przypuszczać, że obszar zainwestowania miejskiego w tym czasie zamykał się w częściowo czytelnych do dzisiaj dziełach obronnych (wały, mury, fosa i parkan), których przebieg wyznaczają dzisiejsze ulice: Podwalna, Lubelska, Strażacka, a następnie w górę do Wąskiej oraz Kościuszki, gdzie stykała się z murami zamku. Pomimo pewnego odejścia od ogólnych reguł, urbanistyka na tym obszarze wykazuje szereg cech typowych dla rozplanowania magdeburskiego m.in.: centralnie umieszczony rynek powiązany z traktem handlowym, duża regularność bloków przyrynkowych opartych o równoległe ulice.

Drugi układ urbanistyczny wykształcony na terenie Kraśnika Fabrycznego posiada cechy diametralnie odmienne od średniowiecznego. Jego główna część powstała w 1938 r. w związku planami ulokowania tu fabryki amunicji i związanego z nią osiedla pracowniczego.

Układ osiedla odzwierciedla ówczesne tendencje urbanistyczne, nakierowane na powstanie miast i osiedli o otwartym charakterze, pozbawionych centralnego miejsca wymiany handlowej, z łatwym dostępem do terenów rekreacyjnych, unikanie dzielenia obszaru zainwestowania ciągami komunikacyjnymi oraz z zabudową usytuowaną z dużą rezerwą przestrzenną. Teren osiedla pierwotnie tworzyły trzy równoległe do siebie ulice, połączone ze sobą półkoleściami, z czytelnym podziałem na część przemysłową, mieszkaniową i publiczną. Po II wojnie światowej, do początku l. 60 XX w. układ ten był twórczo uzupełniany o kolejne budynki.

Architektura sakralna:

Pośród architektury sakralnej poczesne miejsce zajmuje kościół i klasztor kanoników regularnych, dziś parafialny pw. Wniebowzięcia NMP. Pierwsza wzmianka o kościele w Kraśniku pochodzi z 1403 r. i dotyczy wcześniejszej drewnianej świątyni. Obecny kościół powstał w kilku fazach, z których pierwsza przypada na rok 1448, kiedy to powstało prezbiterium i nawę, natomiast po 1448 dobudowano zakrystię i skarbiec. W 1468 r. Jan Tęczyński sprowadził do Kraśnika, z klasztoru przy krakowskim kościele Bożego Ciała, kanoników regularnych, którym przekazał na własność istniejącą już świątynię. Po kolejnym etapie rozbudowy, przypadającym na l. 1527-1541, bryła kościoła uzyskała renesansową postać. Późniejsze zniszczenia i przebudowy szczególnie z 1 poł. XVII w. zatępiły ten jednoznaczny charakter, gdyż dodano mu barokowe elementy – szczyty i kaplicę. Kościołowi towarzyszą: klasztor powstały na przełomie XV/XVI w., rozbudowany w 1 poł. XVII w., zabudowania gospodarcze z 1 poł. XVIII w., przebudowane w XIX w., barokowa dzwonnica wzniesiona przed 1682 r., kaplica św. Jacka z XVIII w. Całość otacza neobarokowe ogrodzenie z bramą i bramkami z pocz. XX w.

Kościół pw. św. Ducha wzniesiono na miejscu nieistniejącego już drewnianego kościoła o tym samym wezwaniu z 1535 r. Obecny, barokowy wzniesiono w l. 1658-1661, z fundacji Tomasza Zamoyskiego. Bryła świątyni nie uległa poważniejszym zmianom, jedynie po 1945 r. dobudowano kruchtę. W jej bezpośrednim otoczeniu funkcjonował cmentarz przykościelny na którym pochowane zostały osoby zasłużone dla kościoła.

Wielka Synagoga – pierwsze wzmianki o synagodze pochodzą z roku 1593, jednak dotyczą one nieistniejącego obiektu, usytuowanego przy rynku. Obecny, barokowy budynek znajdujący się przy ul. Bóźniczej został wzniesiony w l. 1637-1654, a następnie rozbudowany w XVIII w. (babiniec). Wewnątrz zachował się aron ha-kodesz. Późniejsze zniszczenia i związane z tym remonty nie wpłynęły zasadniczo na zmianę bryły synagogi.

Mała Synagoga – położona w pobliżu Wielkiej Synagogi, powstała w l. 1823-1857 w duchu klasycyzmu, jej bryła zachowała się również bez poważniejszych przekształceń. W jej wnętrzu zachowała się murowana bima i aron ha-kodesz.

Architektura rezydencjonalna:

Na terenie Kraśnika do czasu przejścia miasta przez Zamoyskich siedzibę właścicieli stanowił obronny zamek i dwór, którzy jak należy przypuszczać bywali w nim sporadycznie. Po włączenia Kraśnika w strukturę ordynacji i zmiany formy zarządzania dobrami, istnienie reprezentacyjnej siedziby straciło rację bytu, dlatego też zamek i dwór stopniowo popadały w ruinę, do czasu ich rozbiórki. W pewnym stopniu rolę tę przejęły rządówki folwarków ordynackich w Budzynie, Suchyni i Wyżnicy, obecnie znajdujące się w granicach administracyjnych miasta, a które znane są z planów archiwalnych Ordynacji. W 2007 r. w trakcie ratowniczych badań archeologicznych prowadzonych przy budowie zbiornika retencyjnego na rzece Wyżnicy odkryto relikty zabudowy folwarcznej w Wyżnicy.

Natomiast zamek, sukcesywnie rozbierany od poł. XVII w., stopniowo zatracił swoją pierwotną bryłę i obecnie jest czytelny w formie wyniesienia terenu, porośniętego roślinnością, z wyodrębnionym w płn.-wsch. części zamkiem górnym, otoczonym pozostałościami fosy. Na zatarcie śladów zamku niewątpliwie miała budowa amfiteatru, prowadzących do niego dróg dojazdowych oraz parkingu.

Budynki użyteczności publicznej:

Jednym z najciekawszych budynków użyteczności publicznej w Kraśniku jest d. szpital przykościelny znajdujący przy kościele św. Ducha, wzniesiony w l. 1758-1761. Barokowy, modrzewiowy budynek pełnił swą funkcję do 1945 r., po czym został przeznaczony na bibliotekę. Obecnie, nadal trwają prace remontowe, po zakończeniu których działać w nim będzie restauracja i niewielki pensjonat.

Innym bardzo interesującym obiektem jest kamienica wybudowana dla Towarzystwa Opiekuńczego w 1912 r., usytuowana przy ul. Kościuszki 26. W okresie międzywojennym ulokowano w nim kraśnicki Magistrat. Wyróżnia się zarówno nietypową bryłą (z ryzalitami na skrajach), jak i historyzującą dekoracją elewacji, wyważoną, o dobrych proporcjach.

Wśród budynków użyteczności publicznej nie sposób pominąć zajazdu z pocz. XIX w., dobrze zachowanego, przy Pl. Wolności 11/13, z układem charakterystycznym dla obiektów tego typu tj. opartym na literze L, z przejazdową sienią, bramą na lekko spłaszczonym łuku. Nie zachowały stajnie usytuowane w tylnej części, ponadto przekształcono układ wnętrza i otwory okienne.

W Kraśniku Fabrycznym zachowały się cztery budynki użyteczności publicznej: Dom Kultury (ob. CKiP), Szkoła Podstawowa Nr 5, Rejonowa Przychodnia Zdrowia, jeden z budynków szpitala (przy Al. Niepodległości), wybudowane w duchu modernizmu w latach 1937 – 1939. Z nich tylko budynek Dom Kultury (ob. CKiP), który początkowo był przeznaczony na kasyno, zachował czystość stylową, natomiast pozostałe obiekty po gruntownych przebudowach straciły pierwotne walory. W tej części miasta jeszcze jeden gmach zasługuje na wyróżnienie – socrealistyczne Archiwum Państwowe, wzniesiony w 1952 r.

Budynki przemysłowe:

Na terenie Kraśnika do niedawna istniały trzy młyny wodne, z których dwa były drewniane i rozebrano je na pocz. XXI w. Trzeci młyn murowany, czterokondygnacyjny został gruntownie przebudowany, niemal do zataraty walorów zabytkowych

Nie sposób jednak pominąć odkrytych w 2007 r. pozostałości po średniowiecznych piecach służących do wypalania cegieł, co niejako wpisuje się w zachowaną do dnia dzisiejszego ciągłość tego zajęcia.

Budynki mieszkalne:

Pośród domów mieszkalnych wyróżniają się kamienice przy ul. Kościuszki i Narutowicza. Kamienica przy ul. Kościuszki 6/8 - wybudowana została na pocz. XX w., piętrowa, z eklektycznym wystrojem elewacji, o skali dostosowanej do charakteru miasta. Dom przy ul. Kościuszki 7 - wzniesiony w 1907 r., dwufasadowy, ze skromną eklektyczną dekoracją elewacji. Niewielką kamienicę przy ul. Kościuszki 11, wybudowaną w 1928 r., znamionuje zapóźniona, neobarokowa dekoracja fasady, o skali typowej dla miasta.

Kamienica przy ul. Narutowicza 20 - powstała na pocz. l. 20 XX w., ma charakter typowej kamienicy czynszowej, obecnie wolnostojącej, ze skromną eklektyczną dekoracją skupioną na górnej kondygnacji. Kamienica przy ul. Narutowicza 34 – to niewielki dom wybudowany w 1926 r., przebudowanym parterem, i uproszczoną historyzującą dekoracją na górnej kondygnacji. Kolejny budynek usytuowany przy ul. Narutowicza 36 to jedna z najokazalszych kamienic czynszowych w Kraśniku powstała w l. 20 XX w., z wyróżniającym się dachem mansardowym, rozwiązany w nieszablonowy sposób, świadczącym korzystnie o projektancie. Fasadę pokrywa uproszczona eklektyczna dekoracja. Kamienica przy ul. Narutowicza 38, wzniesiona w tym samym czasie, posiada również interesujący dach mansardowy oraz skromną eklektyczną dekorację elewacji.

Cmentarze i miejsca pamięci:

Rzymskokatolicki cmentarz w Kraśniku, usytuowany przy ul. Cmentarnej jest trzecim z kolei cmentarzem. Założony został w 1835 r., a następnie powiększony w 1979 r. W k. XIX w. częściowo ogrodzono go ceglany murem. Na terenie cmentarza, poza interesującymi XIX-wiecznymi nagrobkami, znajdują się dwa historyczne pomniki; jeden z nich poświęcony jest pamięci ofiar hitlerowskiego terroru, natomiast drugi dotychczas był uznawany za zbiorową mogiłę żołnierzy Armii Radzieckiej. W 2019 r. ujawniano fakt wcześniejszego pogrzebania w mogile żołnierzy Wojska Polskiego w 1939 r. co w konsekwencji przyniosło zmianę tablicy memorialnej odsłoniętej we wrześniu 2019 r. po uprzednim uzgodnieniu jej treści i napisów z IPN i LWKZ.

Najstarszy cmentarz żydowski znajdował się przy ul. Podwalnej, wytrasowanej dopiero w poł. XIX w. Funkcjonował od k. XVI w. do poł. XVII w. Dziś, jest nieczytelny w terenie, jego lokalizacja jest możliwa jedynie dzięki historycznej kartografii.

Drugi z kolei kirkut, usytuowany przy ul. Strażackiej, pełnił swą funkcję do poł. XIX w. jeszcze do II wojny światowej był ogrodzony murem. Po jej zakończeniu część zniwelowano i urządzono tu targowisko, natomiast na pozostałej - skwer.

Trzeci kirkut, czynny do II wojny światowej, obecnie znajduje się poza granicami administracyjnymi Kraśnika.

Przy ul. Lipowej, nieopodal stacji kolejowej, jest zlokalizowany cmentarz wojenny założony w 1918 r. Pochowano na nim ok. 500 żołnierzy austro-węgierskiej oraz kilkuset żołnierzy armii rosyjskiej poległych w l. 1914-1915. Ponadto w l. 1922-23 przeniesiono tu szczątki żołnierzy pochowanych na dwóch cmentarzach w Polichnie.

W Kraśniku Fabrycznym, niewielki cmentarz wojenny z czasu ostatniej wojny światowej, jest położony w lesie, za domami jednorodzinnymi, w odległości ok. 500 m na płn.-zach. od szkoły podstawowej przy ul. Niepodległości.

U zbiegu ulic Piłsudskiego i Kościuszki, na niewielkiej wyspie ulicznej znajduje się pamiątkowy głaz poświęcony 100 rocznicy urodzin T. Kościuszki, pochodzący z 1917 r.

Na terenie d. cmentarza przykościelnego usytuowanego przy kościele pw. Wniebowzięcia NMP znajdują dwa pomniki: pomnik-krzyż poświęcony pamięci poległych powstańców styczniowych z 1920 r. oraz pomnik ku czci poległych żołnierzy 24 Pułku Ułanów.

W Kraśniku Fabrycznym, przy ul. Urzędowskiej, w pobliżu d. Fabryki Łożysk Tocznych, umieszczona jest tablica upamiętniają miejsce straceń miejsca straceń kraśnickich żydów, w czasie II wojny światowej.

Kapliczki i figury przydrożne

Na terenie Kraśnika zachowało się kilka murowanych kapliczek przydrożnych:
- z figurą św. Floriana, usytuowana u zbiegu ul. Piłsudskiego, Strażackiej i Podleskiej, pochodząca z 1876 r.,
- u zbiegu ul. Narutowicza, Struga i Janowskiej z 1855 r.
- przy ul. Jagiellońskiej (dwie) z pocz. XX w.
oraz drewniana kapliczka przy ul. Urzędowskiej z l. 30 XX w.

Parki i ogrody:

Na terenie miasta nie występują zabytkowe parki lub ogrody, starodrzew znajduje się jedynie na cmentarzach oraz na wzgórzu zamkowym, nie nosi jednak śladów świadomej kompozycji.

5.3. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome znajdujące się na terenie Kraśnika to przede wszystkim wyposażenie kościołów: parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP, gdzie jest łącznie 160 obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz św. Ducha – 19 sztuk. W kościele parafialnym do szczególnie cennych zabytków ruchomych należy zaliczyć renesansowe nagrobki Andrzeja Kośli oraz wspólny nagrobek dzieci Andrzeja Tęczyńskiego, powstałe w warsztacie Santi Gucciego w latach 80 XVI w. i nagrobki Stanisława i Jana Tęczyńskich pochodzące z warsztatu Jana Marii Padovano. Tamże znajdują się trzy duże obrazy powstałe ok. 1627 r. w pracowni Tomasza Dolabelli, m.in. *Sąd mistyczny*, *Procesja różańcowa* i *Msza dziękczynna* oraz kilka innych mniejszych w ołtarzach bocznych i stallach. Ponadto należy odnotować późnorenesansowe ołtarze: główny i w kaplicy MB Różańcowej oraz barokowe ołtarze boczne. Pozostałe elementy wyposażenia, nie posiadają ponadprzeciętnych walorów zabytkowych.

W kościele p.w. św. Ducha brak jest szczególnie wyróżniających się zabytków ruchomych, zarówno ołtarz rokokowy ołtarz główny jak i boczne, należy potraktować jako typowo warsztatowe wytwory epoki.

5.4. Zabytki archeologiczne

Ogólnie obserwuje się, iż zabytki archeologiczne występują w strefach krawędziowych dolin, a brak ich w głębi na płaskowyżach. Potwierdza się to też w Kraśniku, gdzie w płasko wyżynnej, pofalowanej strefie na wschód od historycznego Kraśnika, na jego łanowym nadaniu gruntów ornych – brak jest w ogóle znalezisk archeologicznych. Jednak z uwagi na zabudowę tylko nieznaczna część terenu mogła zostać w odpowiedni sposób przebadana, dlatego też

z obszaru historycznego układu urbanistycznego Kraśnika dysponujemy skromną ilością zabytków archeologicznych, na które natrafiono w trakcie badań AZP (obszary: 83 – 77, 83 – 78, 84 – 77 i 84 – 78). Zdecydowana większość zaewidencjonowanych stanowisk posiada niższą wartość naukowo-konserwatorską, z uwagi na niedostateczny stan ich rozpoznania funkcjonalno-chronologicznego. Należy jednak wyróżnić kilka stanowisk, które wyróżniają się zarówno materiałem jak i chronologią. Większość z nich znajduje się w okolicy Budzynia, wzdłuż stoków doliny Wyźnicy, na terenie stanowiska AZP 84-78/69 w Ośrodku Wyźnica, gdzie znaleziono liczne ślady osadnictwa pradziejowego od neolitu po średniowiecze i nowożytność, przede wszystkim fragmenty ceramiki. Na stanowisku 27 (Kraśnik 35) znaleziono pięć punktów osadniczych, w tym cztery osady, począwszy od neolitycznej kultury pucharów lejkowatych, przez wczesnobrązową kulturę trzciniecką, kulturę przeworską z okresu rzymskiego, aż po wczesne średniowiecze VIII-IX w..

Najwięcej jednak informacji dotyczących przeszłości Kraśnika przyniosły badania związane z Zamczyskiem, gdzie w 1970 r. przeprowadzono pierwsze badania sondażowe, w trakcie których wykonano 12 wykopów. Odkryto wówczas gruzowisko muru z kamienia wapiennego i fragmentów ceramiki oraz ślady osadnictwa z IX-X w. Najważniejszym efektem tych prac było jednak zahamowanie poważnych inwestycji na tym obszarze, co umożliwiło zachowanie wzgórza w czytelnej formie terenowej. Późniejsze badania na Zamczysku pozwoliły na odkrycie śladów zabudowy na górnym zamku, łącznie z palisadowym charakterem umocnień oraz dworu, który istniał tu od przełomu XIV/XV w. do spalenia na początku XVII w. Kolejnym efektem tych badań było ustalenie trzech faz powstawania zabudowy na wzgórzu.

Dotychczas przeprowadzone badania na terenie Starego Miasta potwierdziły istnienie pod poziomem obecnego gruntu zabytkowych obiektów archeologicznych, nawarstwień kulturowych oraz reliktyw zabudowy. Badania ujawniły ponadto cenne archeologiczne zabytki ruchome.

Mniej spektakularne, ale równie ważne były wyniki badań archeologicznych w obrębie zespołu klasztorowego (patrz pkt. architektura sakralna).

Nie można również zapomnieć o odkryciu w 2007 dwóch pieców z przełomu XV/XVI w. do wypalania cegieł, wapna i innych materiałów budowlanych, które znajdowały się na terenie parkingu przy zalewie. W tym samym czasie w trakcie badań prowadzących w związku z budową zbiornika retencyjnego na rzece Wyźnicy, odkopano relikty jednego z założeń folwarcznych Ordynacji Zamoyskich, właśnie Wyźnicy.

5.5. Zabytki w muzeach

Na terenie miasta Kraśnik działają dwa muzea;

- Muzeum Regionalne, powstałe w 1976 r. jest oddziałem Muzeum Lubelskiego w Lublinie i mieści się przy ul. Piłsudskiego 2a. Posiada trzy działy archeologiczny, etnograficzny i historyczny, posiadające swoje stałe wystawy. Na wystawie archeologicznej prezentowane są zabytki związane z przeszłością miasta, a także cenne znaleziska z badań prowadzonych w Pikulach i Święciechowie. Najcenniejsze eksponaty działu etnograficznego to kolekcja ceramiki urzędowskiej od XVIII w. do współczesności oraz przedmioty związane z kulturą materialną okolicznych wsi. W dziale historycznym zwracają uwagę księgi z biblioteki klasztornej kanoników, dokumenty z II wojny światowej oraz świetny zbiór fotografii starego Kraśnika.
- Muzeum 24 Pułku Ułanów im. Hetmana Wielkiego Koronnego Stanisława Żółkiewskiego jest oddziałem Muzeum Regionalnego, powstałym w 1995 r. Mieści się przy ul. Piłsudskiego 7. Związane jest z historią pułku stacjonującego w Kraśniku w latach 1922-1939, utworzonego w czasie wojny polsko-bolszewickiej 1920 i rozformowanego w 1945 r. Na ekspozycji pokazane są eksponaty, fotografie i dokumenty ze szlaku bojowego pułku, którego żołnierze brali udział w kampanii wrześniowej 1939 r., francuskiej 1940 r. oraz inwazji alianckiej 1944 r., w której uczestniczyli w ramach Dywizji Pancerniej gen. Maczka. Większość z nich pochodzi z darów samych żołnierzy, jak i ich rodzin oraz z archiwum pułkowego znajdującego się w Instytucie i Muzeum Sikorskiego w Londynie.
- Izba Tradycji Pożarniczych nie ma rangi muzeum, mieści się w budynku przy ul. Obwodowej 1. Izba funkcjonuje przy Komendzie PSP w Kraśniku, w kilku salach mieszczą się przedmioty związane z pożarnictwem (ok. 1000) oraz kolekcja urządzeń napędzanych korbką, udostępniona przez właściciela. Ponadto, w jednej sali znajdują się eksponaty związane z Janem Pawłem II; fotografie, okolicznościowe monety, znaczki, medale oraz cykl rzeźb związanych z Papieżem.

5.6. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 22 Ustawy z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw prezydent (burmistrz) miasta prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu miasta. W związku z zapisami w/w ustawy w gminnej ewidencji zabytków znajdują:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (w tym nieruchome zabytki archeologiczne);
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków;

Ad 1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego (stan na 04.2018 r.)

1. Układ urbanistyczny - nr rej. zabytków A/641 z dn. **08.11.1972**
2. Zespół kościoła paraf. (d. zespół kanoników regularnych), w skład którego wchodzi: kościół pw. Wniebowzięcia NMP, d. klasztor kanoników regularnych, dzwonnica, kaplica pw. św. Jacka (d. kostnica), dziedziniec klasztorny otoczony murem z bramą wjazdową, d. zabudowania gospodarcze (wzdłuż ogrodzenia dziedzińca klasztornego od wewnątrz), cmentarz kościelny z zadrzewieniem i żelaznym ogrodzeniem z bramkami nr rej. zabytków - **A/482/ z dn. 22.04.1970.**
3. Zespół kościoła szpitalnego, ob. rektoralny, w skład którego wchodzi: kościół pw. św. Ducha, drzewostan na terenie cmentarza kościelnego, kamienne nagrobki na terenie cmentarza kościelnego nr. rej zabytków - **A/545 z dn. 23.12.1973** oraz szpital przykościelny tzw. dworek modrzewiowy, z działką nr rej. zabytków - **A/1105 z dn. 30.12.1995**
4. Bożnica (tzw. Duża Synagoga) - później dom kahalny oraz Bożnica (tzw. Mała Synagoga), - w gran. działki nr rej. zabytków **A/565 z dn. 31.12.1971**
5. Cmentarz z I wojny światowej nr rej. zabytków - **A/1059 z dn. 02.04.1992**

5.7. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

Tabela 1. Wykaz kart obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres
1	Kraśnik	Układ urbanistyczny	
2	Kraśnik	kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP w d. zespole kanoników regularnych	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
3	Kraśnik	klasztor w d. zespole klasztornym kanoników regularnych	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
4	Kraśnik	kaplica pw. św. Jacka (d. kostnica), w d. zespole klasztornym kanoników regularnych	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
5	Kraśnik	dzwonnica, w d. zespole klasztornym kanoników regularnych	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
6	Kraśnik	dziedziniec klasztorny otoczony murem z bramą wjazdową w d. zespole klasztornym kanoników regularnych	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1

7	Kraśnik	d. zabudowania gospodarcze (wzdłuż ogrodzenia dziedzińca klasztornego od wewnątrz) w d. zespole klasztornym kanoników regularnych	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
8	Kraśnik	cmentarz kościelny z zadrzewieniem i żelaznym ogrodzeniem z bramkami w d. zespole klasztornym kanoników regularnych	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
9	Kraśnik	kościół szpitalny, ob. rektoralny pw. św. Ducha	ul. Narutowicza 29/31
10	Kraśnik	szpital przykościelny tzw. dworek modrzewiowy, z działką, w gran. wg zał. planu	ul. Narutowicza 29/31
11	Kraśnik	drzewostan na terenie cmentarza kościelnego, pw. św. Ducha	ul. Narutowicza 29/31
12	Kraśnik	kamienne nagrobki na terenie cmentarza kościelnego, pw. św. Ducha	ul. Narutowicza 29/31
13	Kraśnik	bożnica (tzw. Duża Synagoga) - później dom kahalny - w gran. działki	ul. Bożnicza 6
14	Kraśnik	bożnica (tzw. Mała Synagoga), w gran. działki	ul. Bożnicza 6 a
15	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Kościuszki 6/8,
16	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Kościuszki 7
17	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Kościuszki 11
18	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Kościuszki 26
19	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Narutowicza 20
20	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Narutowicza 34
21	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Narutowicza 36
22	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Narutowicza 38
23	Kraśnik	Cmentarz parafialny	ul. Cmentarna
24	Kraśnik	Najstarszy cmentarz żydowski	ul. Podwalna
25	Kraśnik	Cmentarz żydowski	ul. Ogrodowa/ Strażacka
26	Kraśnik	Cmentarz wojenny z I wojny światowej	ul. Lipowa
27	Kraśnik Fabr.	Cmentarz wojenny I wojny światowej	Las, ok. 500 m za szkołą podst.
28	Kraśnik	Pomnik-krzyż poświęcony pamięci poległych powstańców styczniowych	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
29	Kraśnik	Pomnik ku czci poległych żołnierzy 24 Pułku Ułanów	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
30	Kraśnik	Głaz pamiątkowy poświęcony 100 rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki	ul. Kościuszki/ Piłsudskiego
31	Kraśnik	Pomnik poświęcony pamięci ofiar hitlerowskiego terroru	cmentarz parafialny ul. Cmentarna
32	Kraśnik	Tablica obok miejsca straceń	ul. Urzędowska
33	Kraśnik	Kapliczka przydrożna	ul. Piłsudskiego/ Strażacka
34	Kraśnik Fabr.	Układ urbanistyczny	wg. załącznika
35	Kraśnik	Zajazd ob. budynek handl.-usług.	Pl. Wolności 11/13

36	Kraśnik	Archiwum Państwowe	ul. Niepodległości 41
37	Kraśnik	Centrum Kultury i Promocji Miasta	ul. Niepodległości 44
38	Kraśnik	Stajnia koszarowa	ul. Kopernika 3
39	Kraśnik	Stajnia koszarowa	ul. Kopernika 5
40	Kraśnik	Stanowiska archeologiczne wg. załącznika	

Tabela nr 1. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków (wyposażenie kościołów)

Lp.	Miejscowość	Miejsce przechowywania	Nr rej. zab.
1	Kraśnik	Kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP	B/242 z 25.05.2005
2	Kraśnik	Kościół filialny pw. św. Ducha	B/243 z 25.05.2005

5.8. Zabytki o największym znaczeniu dla miasta.

Niewątpliwie największe znaczenie pośród zabytkowych obiektów znajdujących się na terenie Kraśnika posiada d. zespół klasztorny kanoników regularnych, a szczególnie kościół, ob. parafialny, pw. Wniebowzięcia NMP. Podniesione to zostało w literaturze naukowej oraz opracowaniach planistycznych dotyczących województwa. Trwające od kilku lat prace konserwatorskie stopniowo wydobywają walory zabytkowe świątyni, dotychczas zatarte przez kolejne przebudowy. W ich wyniku przywrócono gotycki charakter fasady kościoła, wprowadzając w pełnym zakresie schodkowy szczyt wraz ceglany wążkiem, ostrołukowym portalem oraz wysokimi oknami, tak charakterystycznymi elementami dla tego okresu, a jednocześnie tak rzadko występującymi na Lubelszczyźnie.

Wnętrze świątyni to nie tylko gotyckie sieciowe sklepienie równie sporadycznie występujące na tym terenie jak schodkowy szczyt, ale także wyposażenie z renesansowymi nagrobkami na czele. Nagrobki Kośli i Tęczyńskich powstały w warsztatach Santi Gucciego i Jana Marii Padovano, rzeźbiarzy pochodzących z Włoch, jednych z najwybitniejszych artystów polskiego renesansu. Tu też znajdują się liczne obrazy powstałe ok. 1627 r. w pracowni Tomasza Dolabelli, jednego z najlepszych malarzy polskiego baroku. Dzięki tym walorom artystycznym świątynia stawiana jest w rzędzie najlepszych i najciekawszych przykładów architektury sakralnej Lubelszczyzny.

Znaczącą wartość posiada także zespół synagogałny znajdujący się przy ul. Bóżniczej składający się z Dużej (barok) i Małej (neoklasycyzm) Synagogi oraz szkoły, jakkolwiek ten ostatni obiekt po gruntownej przebudowie częściowo zatracił swe walory zabytkowe. O ile zachowanie pojedynczej synagogi, nawet o tak odległej proweniencji nie jest ewenementem

(przykłady - Włodawa, Wojsławice, Łęczna, Szczebrzeszyn i inne) to zachowanie zespołu należy do rzadkości. Dodatkowym czynnikiem podnoszącym wartość tych obiektów jest szczerkowo zachowana w ich wnętrzu polichromia.

Zarówno w literaturze naukowej jak i w opracowaniach planistycznych niejednokrotnie jest przywoływany układ urbanistyczny Kraśnika, wskazywany jako jeden z ciekawszych przykładów średniowieczno-renesansowego rozplanowania miasta. Wyróżnikiem na tle innych układów urbanistycznych jest jego czytelny układ z trapezoidalnym rynkiem i dobrze zachowanymi blokami przyrynkowymi.

Niezwykłe cenne walory wnosi w krajobraz miasta wzgórze zamkowe z uwagi na nadal czytelną formę terenową oraz fundamenty historycznych budowli, które co należy podkreślić nie są w pełni przebadane.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY.

ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Urbanistyka

Stan zachowania historycznego układu urbanistycznego Kraśnika jest dobry. Nadal czytelny jest układ rynku, przebieg średniowiecznego traktu handlowego, uliczek wyprowadzonych z naroży oraz rozplanowanie bloków przyrynkowych i działek pod zabudowę. Należy jednak podkreślić, że te ostatnie elementy występują jedynie w blokach przyrynkowych, natomiast w dalszych nie przestrzegano tego zbyt rygorystycznie. W l. 60 i 90 XX w. wokół rynku wprowadzono nową zabudowę (dom handlowy oraz zabudowa mieszkalno-usługowa na wylocie ul. Narutowicza), która w istotny sposób zakłóciła dotychczasową czystość układu. Podobny charakter ma także pozostawienie w niezabudowanej formie placu pomiędzy bankiem a domem handlowym.

Układ urbanistyczny Kraśnika Fabrycznego, pomimo zmian jakie sukcesywnie wprowadzano od pocz. l. 50 XX w. nadal zachował dużą czytelność i walory zabytkowe, gdyż jest to jeden z niewielu przykładów modernistycznej urbanistyki końca l. 30 XX w. wraz z socrealistycznymi uzupełnieniami.

W Kraśniku ważnym czynnikiem w krajobrazie urbanistycznym miasta są panoramy, które posiadają wysoką wartość. Tu należy wyróżnić panoramę od północy z widokiem na najstarszą część miasta i kościołem pw. Wniebowzięcia NMP oraz panoramę Kraśnika Fabrycznego z kościołem pw. św. Józefa od pld.-wsch.

Architektura sakralna

Zespół poklasztorny kanoników regularnych pw. Wniebowzięcia NMP znajduje się na końcowym stadium zakrojonych na szeroką skalę prac konserwatorskich, w wyniku których zostanie przywrócona jego dawna świetność. Prace rewaloryzacyjne prowadzone są od roku 2007 i sukcesywnie są kontynuowane. Obecnie większość zabytkowych obiektów wchodzących w skład zespołu znajduje się w dobrym stanie. Na obecnym etapie remont prowadzony jest w jednym z budynków przylegających do muru otaczającego zespół. Najwięcej zastrzeżeń do stanu zachowania należy wnosić w stosunku do ceglanego muru wokół zespołu oraz prowadzącej na dziedziniec klasztorny dwukondygnacyjnej bramy wjazdowej. Te elementy zespołu wymagają pilnego remontu. W dalszej kolejności prace winny być prowadzone w dzwonnicy i kaplicy św. Jacka

Kościół filialny pw. św. Ducha, obecnie jest etapie kolejnego remontu będącego kontynuacją prowadzonych kilka lat wcześniej prac konserwatorskich. Wcześniejsze prace obejmowały świątynię oraz wzmocnienie skarpy.

Wielka Synagoga, po zakończonych pracach rewaloryzacyjnych jest w bardzo dobrym stanie technicznym, nadal jednak zagospodarowanie terenu wokół budynku wymaga uporządkowania.

Mała Synagoga, podobnie jak Wielka, jest w dobrym stanie po zakończeniu remontu na zewnątrz budynku, jednak wciąż niezbędne są prace we wnętrzach obiektu oraz zagospodarowanie terenu wokół.

Budynki użyteczności publicznej

Dawny drewniany szpital usytuowany w zespole kościoła św. Ducha nadal jest na końcowym etapie prowadzonych od kilku lat prac remontowych. Po ich zakończeniu zmieniona zostanie jego funkcja obiektu, w którym według zamierzeń projektowych ma działać pensjonat wraz z restauracją.

Budynek d. Towarzystwa Opiekuńczego przy ul. Kościuszki 26, został przeznaczony do kompleksowej restauracji którą rozpoczęto w 2020 r. Po zakończeniu prac budowlanych w 2021 r. budynek jest w bardzo dobrym stanie.

D. zajazd znajdujący się przy Placu Wolności 11/13, został przebudowany we wnętrzu, nadal jednak zachował w znacznym stopniu walory zabytkowe. Budynek, pomimo zastrzeżeń dotyczących stanu technicznego z 2003 r., wciąż funkcjonuje, wskazana jest jednak wymiana pokrycia dachowego, w oparciu o wytyczne konserwatorski.

Budynki użyteczności publicznej na terenie Kraśnika Fabrycznego - Dom Kultury (ob. CKiP), Szkoła Podstawowa Nr 5, Rejonowa Przychodnia Zdrowia oraz Archiwum Państwowe,

zachowane są w dobrym stanie, jakkolwiek należy podkreślić, że zarówno szkoła jak i przychodnia po gruntownych przebudowach znacznie zatraciły walory zabytkowe. Budynki na terenie historycznego założenia urbanistycznego Kraśnika Fabrycznego od 2010 r. poddawane są termomodernizacji. W planach na lata 2018-2021 przewidziany jest zakrojony na szeroką skalę remont CKiP.

Budynki mieszkalne:

Niemal wszystkie zabytkowe budynki mieszkalne znajdujące się w obrębie historycznego centrum miasta są w złym stanie technicznym, dotyczy to zarówno budynków przy ul. Narutowicza 20, 34, 36 i 38, jak i Kościuszki 6/8 i 11. Wspomniane obiekty mają zniszczone elewacje (ubytki; tynku, elementów dekoracji architektonicznej, stolarki) oraz pokrycie dachowe. Wymagają gruntownej rewaloryzacji, która przywróciłaby im pierwotne walory. Wyjątkiem jest budynek przy ul. Kościuszki 7 zachowany w dobrym stanie, nie wymagający prac remontowych.

Cmentarze i miejsca pamięci

Cmentarz rzymskokatolicki w Kraśniku zachowany jest w dobrym stanie; większość zabytkowych nagrobków, alejki i ich nawierzchnia są uporządkowane, podobnie jak ogrodzenie i zieleń.

Najstarszy kirkut, znajdujący się przy ul. Podwalnej jest nieoznakowany, nieczynny od kilku wieków, nieczytelny w terenie, współcześnie zabudowany. Wskazane byłoby postawienie tablicy informacyjnej o usytuowaniu na działce cmentarza żydowskiego.

Drugi kirkut, położony przy ul. Strażackiej i Ogrodowej jest nieużytkowany od poł. XIX w., w jego płd. części funkcjonuje targ, na pozostałej zielony skwer. O pierwotnym przeznaczeniu tego terenu informuje tablica.

Cmentarz z I wojny światowej przy ul. Lipowej, znajduje się w bardzo dobrym stanie, gdyż w 2017 r. zgodnie z wytycznymi konserwatorskimi uporządkowano jego teren, wymieniono krzyże brzożowe na ponownie uformowanych mogiłach. Ponadto wykonano nowe ogrodzenie od ul. Lipowej oraz niewielką alejką z tłucznią i postument, na którym umieszczono tablicę informacyjną dot. cmentarzu i pochowanych tam żołnierzy.

Cmentarz z II wojny światowej znajdujący się w Kraśniku Fabrycznym, poza zabudową, jest zaniedbany, nieoznakowany w terenie i nieogrodzony. Zanikły drewniane krzyże ustawione na mogiłach, widoczne jeszcze w l. 90 XX w. Właściwie jedynie dzięki nauczycielkom z pobliskiej szkoły podstawowej, które corocznie wraz z uczniami zapalają tu znicze, ten niewielki cmentarzyk nadal funkcjonuje w pamięci.

Pomniki i miejsca pamięci na terenie Kraśnika:

- pamiątkowy głaz ku czci T. Kościuszki, przy ul. Piłsudskiego, wymaga wymiany cokołu i oczyszczenia piaskowca, do którego jest przymocowana tablica.
- pomniki: Ofiar hitlerowskiego terroru i żołnierzy Wojska Polskiego, oba znajdujące się na cmentarzu parafialnym zachowane są w dobrym stanie i wymagają jedynie bieżącej konserwacji.
- pomniki: powstańców styczniowych i żołnierzy 24 pułku ułanów, oba znajdujące się na cmentarzu przykościelnym zachowane są w dobrym stanie i wymagają jedynie bieżącej konserwacji.
- tablica pamiątkowa na miejscu straceń Żydów kraśnickich, usytuowana przy drodze do Urzędowa, nie wymaga prac konserwatorskich z uwagi na dobry stan zachowania.

Kapliczki i figury przydrożne

Pośród kapliczek i figur przydrożnych znajdujących się na terenie miasta wszystkie zachowane są w dobrym stanie technicznym i nie wymagają interwencji.

Archeologia

Sieć osadnicza na terenie Kraśnika jest stosunkowo rozproszona i przebadana w niepełny sposób, dlatego też należy postulować o pilną weryfikację wyników badań AZP obszarów 83 – 77, 83 – 78, 84 – 77 i 84 – 78. Dokumentacje wymienionych obszarów zawierają pewne braki w kwerendzie źródłowej, a materiał kartograficzny w nich zawarty nie odpowiada aktualnym standardom dokumentacji AZP. Należy także podkreślić, iż z uwagi na rangę miasta i wagę ewentualnych znalezisk, na obszarach wpisanych do rejestru zabytków, prowadzenie prac ziemnych możliwe jest jedynie pod nadzorem archeologicznych. Ponadto niezbędna jest kontynuacja badań archeologicznych na terenie d. Zamczyska.

Zabytki archeologiczne są szczególnie narażone na zniszczenia i uszkodzenia, co może być wywołane zarówno działaniami człowieka jak i natury, np. erozją. Tu należy wskazać:

- działania inwestycyjne, związane z budową obiektów kubaturowych, budową i rozbudową współczesnej infrastruktury,
- erozja i niszczenie stanowisk przez głęboką orkę na terenach rolniczych.
- amatorskie poszukiwania zabytków archeologicznych (w tym przy pomocy wykrywacza metali) i rozkopywanie stanowisk. Z powyższym wiąże się zapis w Ustawie o Ochronie Zabytków i Opiece nad Zabytkami, który reguluje te kwestie. Zgodnie z art. 33 ust. 1. ustawy „*Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć*

ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta)". Osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny i dopełniły obowiązków określonych odpowiednio w art. 32 ust. 1 lub w art. 33 ust. 1, przysługuje nagroda. Z tego przepisu wyłączono osoby (specjalistów), które zajmujące się zawodowo badaniami archeologicznymi lub osoby działające w grupach lub organizacjach prowadzących poszukiwania na podstawie odrębnych pozwoleń LWKZ. Warunki i tryb przyznawania nagród określa (rodzaje nagród, źródła ich finansowania i wysokość nagród pieniężnych) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. 2004 nr 71 poz. 650).

- w przypadku podjęcia informacji o łamaniu przepisów ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami w zakresie ochrony zabytków archeologicznych (np. ich odkryciu i niezgłoszeniu służbom konserwatorskim tego faktu, nielegalnych poszukiwaniach za pomocą detektora metali) – na Gminie ciąży obowiązek powiadomienia o tym fakcie służby konserwatorskie. Władze Gminy powinny również informować urząd konserwatorski o zagrożeniach zabytków archeologicznych wynikających z przyczyn niezależnych od działalności człowieka.

Analiza szans i zagrożeń stanu dziedzictwa kulturowego na terenie miasta pozwala na wskazanie kilku elementów, które są już teraz lub w nieodległej przyszłości staną się znacznymi atutami Kraśnika. Niewątpliwie do takich należy zaliczyć nasycenie cennymi zabytkami (obiekty sakralne i Zamczysko), co w uzupełnieniu z wyjątkowymi walorami krajobrazowymi oraz zalewem może stanowić bogatą ofertę dla turystów. Nadal trwają prace związane z kompleksową rewaloryzacją zespołu kanoników regularnych, które pozwolą na jeszcze pełniejsze podkreślenie jego wartości zabytkowych. Według zapewnień specjalistów zakończenie prac ma nastąpić w 2019 r., co należy szeroko zaprezentować w mediach, uwypuklając przy tym walory miasta, dlatego też odpowiednie komórki magistratu winny przygotować materiały z tym związane.

Rozwój turystyki, wskazywany już zarówno w Strategii Rozwoju jak i Lokalnym Programie Rozwoju, to niewątpliwie szansa dla Kraśnika i okolicy, której sprzyjać może położenie na ważnym szlaku komunikacyjnym. Istotne znaczenie mają tu istniejące trasy komunikacyjne: nr 74 w Góry Świętokrzyskie wraz z wariantem drogi do Krakowa przez Sandomierz oraz nr 19, gdyż ich potencjalni użytkownicy mogą zatrzymać się w Kraśniku. Nie należy także zapominać o moście przez Wisłę w Kamieniu, oddanym do użytku w 2015 r.,

który spowodował znaczny wzrost natężenia ruchu komunikacyjnego. Z położeniem na ruchliwych trasach wiążą się również atrakcyjne panoramy, usytuowanego na wyniesieniu Kraśnika, ze szczególnym uwzględnieniem zespołu kanoników regularnych z kierunku płn.-wsch. oraz pld.-zach., które mogą przyciągnąć turystów.

Słabą stroną dziedzictwa kulturowego na terenie Kraśnika jest stan historycznego centrum miasta, które pomimo już podjętych działań nadal wymaga rewaloryzacji. Zachowane tu liczne zabytkowe kamienice, zarówno objęte ochroną w formie wpisu do Gminnej Ewidencji Zabytków jak pozostające poza nią, w większości są mniej lub bardziej zniszczone. Kolejną słabą stroną miasta i okolicy jest skromnie rozwinięta baza noclegowa oraz gastronomiczna, która uniemożliwia zatrzymanie się tu większych grup turystycznych.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Generalnie należy stwierdzić, że polityka władz miasta Kraśnik w zakresie opieki nad zabytkami podąża w odpowiednim kierunku, gdyż największe nakłady zostały skierowane na najcenniejsze obiekty. Przykładem jest poniższe zestawienie, które obejmuje zarówno prace już ukończone jak i te, które w nadchodzącym okresie będą kontynuowane.

1. Zakończenie w 2021 r. kompleksowych prac remontowo – budowlanych związanych z kamienicą przy ul. Kościuszki 26 (wartość inwestycji 7 831 997,90 zł.). Prace były prowadzone w oparciu o szczegółowe uzgodnienia z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. w trakcie prac budowlanych odkryto fragmenty murów nieistniejącego obiektu z l. 1919 -1928 oraz relikty drewnianych budowli z XVI i XVIII w. i ok. 13 000 fragmentów ceramiki użytkowej z tego okresu.

2. Kontynuacja prac związanych z Górą Zamkową, gdzie zagospodarowano teren małą architekturą, przeprowadzono prace pielęgnacyjne związane z zielenią (rabaty bylinowe i krzewy, wycinka drzew, nowe nasadzenia drzew, krzewów i kwietników) wykonanie nowych nawierzchni alejek i nowych schodów oraz budowa kablowego oświetlenia historycznego szlaku.

3. W styczniu 2019 r. podjęto uchwałę o dofinansowaniu Programu Rewitalizacji Miasta Kraśnik w kwocie – 11 141 548,38 zł. (łącznie wartość 18 138 222,74 zł) i jego aktualizacji

4. We wrześniu 2020 r. podpisano uchwałę o dofinansowaniu rozbudowy infrastruktury nad Zalewem Kraśnickim, w ramach której odbudowano z użyciem zachowanych oryginalnych elementów średniowieczny piec do wypału ceramiki budowlanej i wapna. Prace zakończono w październiku 2021 r. kosztem 564 000 zł. w znacznym stopniu dotowaną z funduszy unijnych.

5. W 2019 r. Rada Miasta podjęła uchwałę o dofinansowaniu czterech projektów dotyczących wpisanych do rejestru zabytków obiektów:

- konserwacji polichromii ściennej północnej nawy kościoła Wniebowzięcia NMP (kwota dofinansowania 200 000 zł)

- rekonstrukcja więźby dachowej, renowacja witraży i wymiana trepów w kościele św. Ducha (kwota dofinansowania 200 000 zł)

- zabiegi pielęgnacyjne związane z drzewostanem - (14 szt.) oraz wycinka (16 szt.) na terenie przykościelnym w zespole św. Ducha.

- dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych na terenie kościoła Wniebowzięcia NMP (kwota dofinansowania 250 000 zł)

Dobrym przykładem inwestowania prywatnych środków na zabytkowe obiekty jest remont modrzewiowego szpitala przy kościele św. Ducha, który miał zostać zakończony w poł. 2018 r., jednak z obiektywnych przyczyn nadal trwa. Po zakończeniu prac, szpital będzie pełnił nową funkcję - niewielkiego pensjonatu i restauracji. Kwestia zakrojonych na dużą skalę remontów zabytkowych obiektów wiąże się ze znacznymi nakładami finansowymi, dlatego też należy rozważyć kwestię ulg finansowych dla właścicieli obiektów, którzy podejmą się odnowy zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Niezwykle ważne jest także kompleksowe podejście do problemów związanych z obiektami zabytkowymi. Podobnie należy traktować pomoc finansową jaką miasto udziela od wielu lat parafii przy pracach restauracyjnych prowadzonych przy kościele pw. Wniebowzięcia NMP, który jako niezwykle cenny obiekt ma szansę stać się magnesem ściągającym turystów.

Przed władzami samorządowymi jednak stoi jeszcze wiele wyzwań mających na celu możliwie jak najlepsze wykorzystanie walorów zabytkowych Kraśnika dla rozwoju turystyki. Tu niezbędnym elementem jest sporządzenie projektu rewaloryzacji historycznego centrum miasta, który uporządkuje chaotyczną tę część miasta.

Budżet Miasta Kraśnik na lata 2022-2025 zakłada konsekwentną kontynuację dotychczasowych działań związanych z rewaloryzacją historycznego centrum miasta i zabytkowych kamienic, na które przewidziano nakłady w wysokości 14 409 088 zł., podzielone na pięć inwestycji:

1. Kontynuacja prac związanych z Rewitalizacją Rynku w Kraśniku
2. Uporządkowanie i odnowienie pierzei Rynku

7.1 Priorytety programu opieki

A/ Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

B/ Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy

7.2. Kierunki działań programu opieki

A1/ Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego

B1/ Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne

7.3. Zadania programu opieki

A.1.1.:

- Kontynuacja prac związanych z *Rewaloryzacją zabytkowego centrum Kraśnika*, traktujących kompleksowo zagadnienia związane z ochroną zabytków.
- Kontynuacja prac na Górze Zamkowej wynikających z przyjętych dokumentów.
- Kontynuacja prac związanych z końcowym etapem rewaloryzacji dwóch zabytkowych świątyń - pw. Wniebowzięcia NMP oraz św. Ducha, które w 2022 r. Rada Miasta dofinansowała kwotami po 200 000 zł.
- Wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów widokowo-krajobrazowych, studiów historyczno-urbanistycznych, katalogów typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego w realizacji zagospodarowania przestrzennego gminy (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego)
- Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji)
- Nadal aktualne jest przeprowadzenie badań mających na celu definitywne rozstrzygnięcie kwestii związanej z lokalizacją cmentarza wojennego w Kraśniku Fabrycznym, odnośnie którego pojawiły się wątpliwości i ewentualnego wyłączenia go z WEZ i GEZ.
- Walka z samowolami budowlanymi (reagowanie na przebudowy, rozbudowy, wszelkie przekształcenia obiektów znajdujących się w GEZ bez uzgodnień z władzami miasta i urzędem konserwatorskim).
- Ochrona panoram widokowych o wartościach kulturowych

- Uporządkowania wymagają kwestie reklam w tej części miasta, które są zbyt ekspansywne i przesłaniają elewacje zabytkowych budynków.

B.1.1:

- Opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań, planu remontów obiektów zabytkowych (kamienic) znajdujących się w zasobach komunalnych.
- Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (w ramach opracowanego planu remontów).
- Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy.
- Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością gminy) do nowych funkcji.
- Prowadzenie działań popularyzatorskich nakierowanych na podniesienie świadomości mieszkańców w zakresie lokalnego dziedzictwa kulturowego (zabytki architektury i archeologiczne). Dostęp do tej wiedzy może wpłynąć na zmianę postaw ludności wobec dziedzictwa kulturowego i uczynić przedmiot troski. Widocznym przejawem tego zjawiska jest coraz częstsze informowanie właściwych organów o nielegalnych poszukiwaniach zabytków z wykorzystaniem detektora metali.
- Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie.
- Rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji.
- Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, itp.).
- Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych.

Zadania dodatkowe

1. Aktualizacja informacji o dziedzictwie kulturowym miasta w prowadzonym przez Urząd Miejski portalu internetowym www.krasnik.pl Stałe poszerzanie zawartości portalu internetowego o informacje na temat historii gminy, wartości zasobów dziedzictwa kulturowego, potrzeb ochrony, tradycji lokalnych.
2. Działania takie wpływają na wzrost zainteresowania dziedzictwem kulturowym,

przyczyniają się do wzrostu atrakcyjności turystycznej miasta poprzez podniesienie rangi informacji turystycznej, podniesienie konkurencyjności dzięki ofercie turystycznej w miejscu zamieszkania, wzbogacania istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe.

3. Realizacja programu ogólnospołecznej edukacji kulturowej; edukacja dzieci i młodzieży nastawiona na poznanie wartości tzw. "małych ojczyzn" i wskazanie potrzeby ochrony krajobrazu kulturowego jako swoistego wyróżnika i świadectwa tożsamości regionalnej.

3. Współdziałanie w organizacji i współfinansowanie imprez kulturalnych, zwłaszcza oznaczeniu ponadlokalnym, promujących dziedzictwo kulturowe; dalsze uczestnictwo gminy, placówek szkolnych, bibliotecznych i instytucji kultur w Europejskich Dniach Dziedzictwa.

4. Działania związane z funkcjonowaniem szlaków edukacyjno-turystycznych zasobach dziedzictwa kulturowego.

5. Stała opieka nad pomnikami i miejscami pamięci. Inwentaryzacja miejsc pamięci na terenie miasta, opracowywanie projektów lub koncepcji ich zagospodarowania.

6. Współpraca władz miasta z organizacjami pozarządowymi, muzeami, instytucjami regionalnymi, wojewódzkimi oraz ministerialnymi w promocji dziedzictwa kulturowego gminy.

7. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy oraz upowszechnianie problematyki ochrony dóbr kultury w mediach, Internecie, prasie, wydawnictwa własne gminy.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Władze samorządowe mają do dyspozycji liczne instrumenty bezpośredniego i pośredniego oddziaływania, w tym zwłaszcza finansowe wspieranie określonych przedsięwzięć, sporządzanie miejscowych planów przestrzennego zagospodarowania miasta, inspirowanie działań niezależnych podmiotów społecznych, gospodarczych i politycznych (np. instytucji biznesowych), stymulowanie powstawania zrzeszeń publiczno-prywatnych, informowanie środowisk, opinii publicznej, władz państwowych itp. o swoich zamiarach i wpływanie na regionalną politykę kulturalną.

Zakłada się, że zadania określone w Programie ochrony zabytków dla Gminy Kraśnik będą realizowane w wyniku podjęcia następujących działań:

A/ współpracy władz miasta z ministerstwem spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, z wojewódzkim konserwatorem zabytków, diecezją, organizacjami

pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi oraz właścicielami obiektów zabytkowych;

B/ własnych działań władz miasta:

a/ tworzenia prawa miejscowego;

b/ finansowanie instytucji kultury, dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz należyte utrzymywanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością lub użytkowanych przez gminę - miasto;

c/ realizacja projektów i programów miejscowych;

d/ inne - działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.;

e/ działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Priorytet 7.1.A - Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju

społeczno-gospodarczego gminy (wskaźniki oceny poziomu realizacji GPOnZ):

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy poniesionych na realizację programu ochrony i opieki nad zabytkami;

- liczba wniosków złożonych do budżetu o dofinansowanie prac przy zabytku;

- liczba pozytywnie rozpatrzonych wniosków oraz kwota przyznana na dofinansowanie prac przy zabytku;

- liczba zweryfikowanych kart adresowych GEZ;

- liczba wykonanych kart ewidencyjnych dla obiektów planowanych do rozbiórki.

Priorytet 7.1.B - Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości

kulturowej mieszkańców gminy (wskaźniki oceny poziomu realizacji GPOnZ):

- zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi - liczba złożonych wniosków, liczba zleconych zadań, liczba uczestników, wysokość przeznaczanej kwoty;

- liczba imprez wykorzystanych do promocji dziedzictwa kulturowego.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Z uwagi, iż program opieki nad zabytkami jest swoistym zbiorem celów i zadań dla gminy jako terytorium administracyjnego, a nie wyłącznie dla władz terenu, także źródła finansowania nie odnoszą się wyłącznie do środków, którymi dysponuje gmina. Należy zatem przyjąć, że źródłem finansowania zadań wskazanych do realizacji w programie, będą zarówno środki, które pozostają w dyspozycji lub w zasięgu Gminy Kraśnik, jak również inne źródła (rządowe, prywatne, itp.), tj.:

1. Środki własne budżetowe gminy na realizację zadań własnych (dot. zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków).
2. Środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – dobrym przykładem jest uzyskanie wsparcia MKiDN na prace przy cmentarzu z I wojny światowej przy ul. Lipowej;
3. Środki Wojewody Lubelskiego (pozostające w dyspozycji Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków);
4. Dotacje podmiotowe dla instytucji kultury, których organizatorem jest samorząd województwa;
5. Środki Unii Europejskiej, głównie zawarte w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Lubelskiego lub EFRR.
6. Dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli na realizację zadań z zakresu kultury i sztuki;
7. Dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów nie zaliczanych do sektora finansów publicznych;
8. Środki własne jednostek samorządu terytorialnego różnych szczebli;
9. Dochody własne instytucji kultury;
10. Środki Ministra Kultury w ramach programu "Promesa Ministra Kultury";
11. Środki prywatne;
12. Dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych;
13. Składki i zbiórki publiczne finansowane ze środków ludności;
14. Inne środki przewidziane prawem.

W tym miejscu należy podnieść niezwykle ważną kwestię jaką jest finansowanie prac związanych z remontami i pracami konserwatorskimi obiektów sakralnych, które w znacznym stopniu jest pokrywane ze środków własnych parafii. Prace przy obiektach tego typu można

także finansować ze środków budżetu państwa. Istnieje także możliwość wsparcia prac przy zabytkach sakralnych ze strony Funduszu Kościelnego, którego jednym z zasadniczych celów jest dofinansowywanie remontów i konserwacji obiektów sakralnych o wartości zabytkowej, w tym podstawowe prace zabezpieczając obiekt.

W przypadku szczególnych projektów można też pozyskać środki z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Dotyczy to dofinansowania konserwacji zabytkowych parków wpisanych do rejestru zabytków oraz dofinansowania publikacji związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Obiekty typu cmentarze wojenny mogą być wspierane z funduszy Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie lub z Komitetu Opieki nad Grobami, działającego w ramach Towarzystwa Współpracy Europejskiej w Lublinie.

Aktualizacja programu.

W miarę realizacji zadań i poszczególnych projektów może nastąpić naturalna potrzeba aktualizacji czteroletniego programu ochrony zabytków i opieki nad Zabytkami dla miasta Kraśnik. Przyczyny takich zmian wiązać się mogą z nowymi wymogami formalnymi dotyczącymi programu, dostosowania go do ujawnionych w trakcie realizacji programu nowych zamierzeń właścicieli zabytków lub pojawienia się nowych możliwości prawnych. W związku z tym program może być aktualizowany odrębnie dla poszczególnych zadań, obejmując zmiany w ich zakresie lub może być poszerzany o nowe zadania, wynikające z bieżących potrzeb. Zmiany programu winny być opiniowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie i zatwierdzone uchwałami Rady Miasta.